

مناسبات تاریخی ایران و ژاپن

ب. اساس اسناد آرشیوی وزارت امور خارجه ایران

(۱۳۵۷-۱۲۵۶ش. / ۱۹۷۹-۱۸۷۸م.)

محمد جبینی

اداره حفظ و نگهداری اسناد

تهران- ۱۳۹۶

فهرست نویسی پیش از انتشار

سرشناسه: چگینی، محمد، ۱۳۵۸ شهریور -

عنوان و نام پدیدآور: مناسبات تاریخی ایران و ژاپن بر اساس اسناد آرشیوی وزارت امور خارجه ایران (۱۳۵۷-۱۳۵۶ ش./ ۱۹۷۹-۱۸۷۸ م.) / محمد چگینی؛ [به سفارش] اداره حفظ و نگهداری اسناد وزارت امور خارجه.

مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره نشر، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۴۹۴ ص. : مصور. نمونه.

شابک: ۹-۸۱۷-۳۶۱-۹۶۴-۹۷۸

بها: ۲۸۰۰۰ ریال،

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتا نامه.

یادداشت: نما.

موضوع: ایران - روابط خارجی - ژاپن

موضوع: Iran - Foreign relations - Japan

موضوع: ژاپن - روابط خارجی - ایران

موضوع: Japan - Foreign relations - Iran

شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی. اداره حفظ و نگهداری اسناد.

شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. اداره نشر.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ج ۸ ۵۲ (D5)

رده بندی دیویی: ۳۲۷/۵۵۰۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۱۰۱۴۴

مناسبات تاریخی ایران و ژاپن

بر اساس اسناد آرشیوی وزارت امور خارجه ایران (۱۳۵۶-۱۳۵۷ ش./ ۱۹۷۹-۱۸۷۸ م.)

تألیف: محمد چگینی

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

هماهنگی امور نشر: بیتا طهرانیان

ویراستار ادبی: رضا خبازها

صفحه آرای: سحر حسینی صنعتی

صفحه آرای، طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

اداره نشر وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه

تلفن: ۲۲۲۹۷۰۲۹، نمابر: ۲۲۸۳۲۵۶۵

نمایندگی و فروشگاه مرکزی: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، پاساژ ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۶/۲۲

تلفن فاکس: ۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۶۴۹۰۲۷، تلفن: ۶۶۴۹۰۳۱۵

فروشگاه شماره ۲: خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، جنب مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه

تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۵
مدخل.....	۱۵
فصل نخست: حماس نام مذاکرات اولیه.....	۲۵
فصل دوم: تهران، توکد و ایجاد سفارت مقيم.....	۶۵
فصل سوم: دوره فترت، افتتاح سجد و تثبيت روابط.....	۱۰۷
فصل چهارم: راه ابريشم دريبي.....	۱۴۹
فصل پنجم: چالش‌های تجاری و ترتيب واردات بازرگانی.....	۲۰۳
فصل ششم: نفت و پتروشیمی.....	۲۸۳
فصل هفتم: روابط فرهنگی.....	۳۳۹
نتیجه‌گیری.....	۴۰۵
ضمائم.....	۴۱۱
فهرست منابع.....	۴۶۱
فهرست اعلام.....	۴۷۱

پیشگفتار

مناسبات سیاسی میان ایران و ژاپن، علی‌رغم سوابق تاریخی درازمدت آن، به سبب فاصله جغرافیایی میان دو کشور، شکل واضح و روشنی به خود نگرفته بود تا اینکه در سال ۱۳۰۸ ه. ش/۱۹۲۹ م، پس از بیش از یک دهه مذاکره و رایزنی و با انعقاد یک قرارداد دوستانه، شکل رسمی به خود گرفت؛ قراردادی که اساس شکل‌گیری روابط دو کشور را مشخص کرده و اسباب گشایش سفارت ایران در توکیو را در سال ۱۳۰۹ ه. ش فراهم ساخت. اگرچه شواهد فرهنگی حاصل از مطالعات تاریخی و یافته‌های باستان‌شناسی، مراودات فرهنگی و تجاری میان دو کشور را که به واسطه تمدن چین و از طریق جاده ابریشم صورت می‌گرفته است به گذشته‌های دور تاریخی مرتبط می‌دانند، نخستین حلقه‌های ارتباطی مستمر و مداوم میان دو کشور را باید در تحولات اروپا در قرن ۱۶ و ۱۷ م و حضور پرتغالی‌ها در نخستین کمپانی‌های اروپایی در خلیج فارس جست که به دلیل گستردگی قلمروشان در شرق دور، نقش بسیار مهمی در تجارت و مبادلات شرق و غرب به ویژه ایران و ژاپن ایفا می‌کردند. سیستم کشتیرانی پیشرفته و ناوگان دریایی قدرتمند اروپاییان در خلیج فارس و اقیانوس هند بیش از گذشته بر دایره ارتباطی میان این دو نقطه جغرافیایی تأثیر گذار بودند.

اما قرن نوزدهم میلادی دوره متفاوتی برای برقراری مناسبات سیاسی میان ایران و ژاپن بود. در نیمه همین قرن، با شکل گرفتن انقلاب میجی در ژاپن تحولات شگرفی حاصل شد که اسباب شگفتی مردم جهان را برانگیخت و ژاپن را از انزوای بین‌المللی خارج ساخت.

چنین تحولاتی در ژاپن با سفرهای برون‌مرزی ناصرالدین شاه قاجار که همزمان بود روشنفکران ایرانی برای آشنا ساختن شاه قاجار با پیشرفت دنیای غرب و انجام اصلاحات در ایران فراهم ساخته بودند. از این رو، نخستین ارتباط دیپلماتیک میان ایران و ژاپن به هنگام سفر ناصرالدین شاه به اروپا از مسیر سن‌پترزبورگ و دیدار سفیر ژاپن (بویو انوموتو) در مسکو در سال ۱۸۷۸ م صورت پذیرفت. این ملاقات زمینه‌ساز ورود نخستین فرستاده ژاپن به تهران را در سال ۱۲۵۹ ه. ش/ ۱۸۸۰ م فراهم آورد. در واقع حضور کشوری قدرتمند در آسیا و ورود آن به عرصه رقابت با کشورهای قدرتمند دنیا و شکست تزارها پرتوی از امپریالیسم و روسی در جهان و قلوب مردم ایران ایجاد کرده بود و در برخورد و مواجهه ایرانیان با امپراطوری تزاری روسیه و زمینه‌سازی انقلاب مشروطه از نقش و اهمیت بسزایی برخوردار بود.

اگرچه در دوره حاکمیت پهلوی اول مناسبات سیاسی میان ایران و ژاپن به حوزه تجاری و حتی فرهنگی نیز تسری پیدا کرد، و قبح جنگ جهانی دوم که با اشغال ایران توسط متفقین و ورود ژاپن به جنگ علیه آنها همراه بود تأثیرات منفی و نامطلوبی را بر روابط میان دو کشور گذاشت. این مسئله دولت ایران را به قطع ارتباط و اعلام جنگ علیه ژاپن وادار نمود. در این میان همراهی ژاپن با کشوره‌های آلمان و ایتالیا که در آنها نظامیان و نیروهای راست افراطی به قدرت دست یافته بودند و منافسان با متفقین و آمریکا تضاد پیدا کرده بود موجب شد ایران از اهمیت فوق‌العاده‌ای برای آنان برخوردار گردد. زیرا روابط گسترده تجاری ایران با آلمان و بهره‌گیری از کارشناسان آلمانی در امور اقتصادی، مجاورت با بزرگ‌ترین مستعمره بریتانیا یعنی هند و وجود مرزهای گسترده با شوروی بیش از پیش بر اهمیت و نقش ایران در منطقه می‌افزود. این مسائل سبب شد ایران از شریکی صرفاً تجاری به متحدی استراتژیک برای آن کشور تغییر چهره دهد. اشغال ایران توسط متفقین مانع از آن گردید که مناسبات ایران با ژاپن کاملاً به چنین سمت و سویی سوق پیدا کند. با قطع روابط در سال ۱۳۲۲ ه. ش/ ۱۹۴۲ م، یک دوره فترت ده‌ساله بر روابط دو کشور حاکم

شد تا سرانجام بعد از پایان جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹-۱۹۴۵م) و امضای عهدنامه سانفرانسیسکو (۸ سپتامبر ۱۹۵۱م) و پذیرش آن از سوی ژاپن، بار دیگر این کشور به عرصه تحولات جهانی بازگشت و روابط خود را با دیگر کشورهای جهان و ازجمله ایران بهبود بخشید. از این زمان به بعد ژاپن به یکی از قدرت‌های اقتصادی جهان تبدیل می‌گردد و روابط عمده این کشور با ایران حول مسئله نفت جریان می‌یابد. برای کشوری با اقتصاد صنعتی که بیش از پیش به نفت خام نیازمند است ایران می‌توانست بهترین منبع تامین‌کننده نفت باشد. اهمیت نفت برای کشور ژاپن به اندازه‌ای بوده است که به هنگام تحریم ایران در دوره نخست‌رزیری دکتر محمد مصدق از سوی غرب نیز، دولت ژاپن کشتی‌های نفتی خود را به ایران ارسال کرده تا نفت ایران را وارد نماید.

در سال‌های اخیر، اقتصاد ایران با تحریم‌های گسترده‌ای که با جمهوری اسلامی ایران در زمینه امنیت انرژی شکل گرفته، برخی از دانشجویان، محققان و پژوهشگران را بر آن داشته است که، تبیین بررسی مناسبات میان دو کشور پردازند. اما هنوز تحقیق جامعی که با رویکرد تاریخی بر اسناد آرشیوی، روابط دو کشور را بررسی کند صورت نگرفته است. بنابراین اداره اسناد وزارت امور خارجه برای هر چه روشن‌تر شدن این بخش از روابط خارجی و دیپلماسی ایران اسناد بسیاری را که دربرگیرنده اطلاعات ارزشمندی از مناسبات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی میان دو کشور است در اختیار پژوهشگران و صاحب‌نظران قرار داده که با تلاش و افتخارات پیکرانه به بهره‌برداری از این اسناد برای تبیین مناسبات میان دو کشور در قالب پژوهش حاضر انجامیده است. پژوهش حاضر با عنوان مناسبات تاریخی ایران و ژاپن (۱۳۵۷-۱۳۵۶ش/ ۱۹۷۹-۱۸۷۸) از همکار پژوهشگر و پرتلاش آقای محمد چگینی که برای تقویت استادی و افزایش کیفیت اثر خود، علاوه بر اسناد آرشیوی وزارت امور خارجه، از مطبوعات دوره قاجاریه و پهلوی، عکس‌های تاریخی و همچنین منابع و مآخذ معتبر بهره‌برده است، آغاز خوبی برای مطالعات علمی اسناد روابط ایران با سایر کشورهاست.

حمایت از تدوین پژوهش‌های اسنادی در حالی است که انجام پژوهش‌های مستند و علمی در حوزه روابط خارجی ایران از وظایف ذاتی معاونت پژوهشی مرکز آموزش و پژوهش‌های بین‌المللی وزارت امور خارجه به شمار می‌رود. این معاونت در همین راستا و به منظور تحقق بخشی از وظایف خود، اجرای طرح‌های تحقیقاتی متنوعی را در زمینه روابط خارجی تصویب کرده و کتاب حاضر یکی از ثمرات آن است.

انتشار اثر فوق می‌تواند در بازشناسی رفتارهای سیاسی ایران و موضع‌گیری‌های بین‌المللی کشورمان، درک مناسبات تاریخی میان دو کشور و نقش آفرینی ایران در تحولات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دیپلماتیک شرق دور و به ویژه در ارتباط با کشور ژاپن گره‌گشا باشد. امیدواریم این اثر پژوهشی مورد استفاده دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان قرار گیرد.

معاونت پژوهشی

مرکز آموزش و پژوهش‌های بین‌المللی